

УДК 371.486

НЕФОРМАЛЬНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В НЕДІЛЬНИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Вікторія Рагозіна,*пров. наук. співробітниця, Інститут проблем виховання НАПН України (м. Київ)*

Стаття розкриває один із шляхів неформальної мистецької освіти в Україні, що здійснюється при храмах у гуртках мистецького напрямку.

Ключові слова: неформальна мистецька освіта, недільні школи, художньо-естетичне виховання, гуртки.

У системі освіти в Україні, що охоплює дошкільну, загальну середню, позашкільну, професійно-технічну, вищу, післядипломну освіту, апірантуру, докторантуру, самоосвіту, аспект неформальної художньої освіти є найменш досліджуваним.

Поняття «неформальна освіта» на європейському просторі досі не має однозначного визначення, що обумовлено відмінностями у традиціях неформальної освіти в різних країнах. Експерти Ради Європи спільно з Єврокомісією в межах проекту «Європейський Центр Знань Молоді» (European Youth Knowledge Centre) неформальну освіту розуміють як «будь-яку організовану поза формальною освітою навчальну діяльність, яка доповнює формальну освіту, забезпечуючи засвоєння тих умінь і навичок, які необхідні для соціально та економічно активного громадянина країни. Ця освітня діяльність є структурованою, вона має освітню мету, визначені часові межі, інфраструктурну підтримку і відбувається свідомо» [2]. У процесі неформальної освіти здобуваються певні знання, уміння та навички і цим задовольняються освітні особистісні потреби людини. Головне в неформальній освіті (яка не регламентується місцем здобуття, терміном та формою навчання, заходами державної атестації) – це навчання через практичну діяльність, навчання умінню здобувати інформацію та практичні навички, аналізувати власний досвід, ставити особистісні цілі й прагнути їх досягати. Неформальна освіта не має вікових чи інтелектуальних обмежень щодо учасників, нерідко не обмежується часовими рамками, а заклади, що здійснюють її, як правило, не присуджують кваліфікацій і не провадять формального оцінювання навчальних досягнень учасників. Важливою особливістю неформального навчання є швидке реагування на запит населення, застосування інноваційних підходів, технологій, апробація авторських методик навчання.

Неформальна мистецька освіта в Україні здійснюється в мережі приватних установ різного типу (центрів роз-

витку, центрів творчості дітей, студій тощо), на базі недільних шкіл при храмах, ініціюється різними благодійними фондами, організаціями, приватними особами, що утворюють гуртки, проводять короткотривалі тренінги, семінари, практичні заняття та розробляють інші різноманітні форми роботи з дітьми. Широкий спектр таких установ, відсутність статистичних даних щодо їхньої кількості й діяльності в різних регіонах країни, їх розрізненість, часто стихійність роботи з дітьми утруднює здійснення ґрунтовного аналізу стану неформальної мистецької освіти в Україні, її перспектив. Тож метою статті є дослідження одного зі шляхів здійснення такої освіти, що реалізується при недільних школах.

Недільні школи працюють при храмах, общинах, посольствах різних конфесій, серед яких найчисленнішими є організації Української Православної Церкви (67,4 % серед усіх православних громад України). Недільні школи працюють у вихідні дні – звідси виникла їхня назва. Основними формами роботи в недільних школах є заняття та гуртки.

Як засвідчує наш аналіз, практика художньо-естетичного виховання дітей на базі недільних шкіл тільки розпочинає формуватися й перебуває в процесі становлення, вироблення найбільш дієвих форм і методів роботи. Діяльність окремих недільних шкіл Української Православної Церкви має свої особливості, але є і спільні риси, які коротко окреслимо.

Характерно, що в недільних школах навчаються діти різних соціальних верств населення, зокрема й ті, для яких є недоступними платні гуртки в загальноосвітніх школах, палацах творчості та інших державних чи приватних установах. Користуючись можливістю безкоштовного мистецького навчання, діти долучаються до мистецтва, випробовують себе в різних його видах і виховуються у кращих традиціях народного мистецтва. У роботі таких гуртків беруть участь діти-інваліди та учні з особливими потребами (як наприклад, при Свято-Покровському храмі м. Києва на Солом'янці), для яких

мистецькі гуртки є чи не єдиною можливістю опанувати елементарні прийоми роботи з художніми матеріалами, що можуть стати основою їхніх майбутніх професійних умінь.

Заняття відвідують діти різних вікових категорій. Здебільшого навчання в недільних школах розпочинається вже з 3–4-річними дітьми. Однак до них залучаються і дворічні малюки, які разом з дорослими відвідують свята, різні заходи. Якщо кількість дітей у недільній школі невелика, то їх можуть об'єднувати в одну різновікову групу, навчання в якій має ряд переваг: по-перше, молодші «тягнуться» до старших дітей, намагаються їх наслідувати в будь-якій діяльності – чи то у співі, чи у виготовленні поробок; по-друге, у різновіковій групі діти мають можливість поступового, дедалі глибшого засвоєння матеріалу: від ігрових форм до повноцінних занять.

Гурткова робота представлена різними видами художньо-естетичної діяльності, в яких діти розвивають свої творчі здібності в образотворчій, театралізованій, хоровій, фольклорній та ін. сферах. Найпопулярнішими є гуртки ліплення, аплікації, оригамі, паперопластики, де використовуються доступні матеріали (тісто, засушені рослини, клаптики тканини тощо), а педагоги вчать таким прийомам роботи, які легко засвоюють діти навіть дошкільного віку, що гарантує швидкий результат. Тому діти різного віку з бажанням і радістю відвідують такі заняття, практично кожне з яких закінчується виготовленням виробу – скульптурки з солоного тіста чи глини, поробки з природного матеріалу, ляльки-мотанки та ін.

Важливо, що під час занять діти пізнають культуру українського народу, його віру, мистецькі й культурні традиції через вивчення і оволодіння технічними прийомами роботи з художніми матеріалами (нитками, фарбами, тканиною тощо), знайомляться з предметами побуту (посудом, рушниками), костюмами та ін., що спонукає їх до пошуку додаткової інформації про звичаї, обряди в книжках, мережі Інтернет, музеях.

Нині відбувається відродження й оновлення старовинних традицій, молоде покоління зацікавлюється старовинними мистецькими техніками, прагнучи створювати самобутні речі своїми руками. Тому в недільних школах поряд із гуртками петриківського розпису, писанкарства, народних іграшок поширюються квілінг, вишивання стрічками та бісером, створення ляльок у техніці пап'є-маше, батик тощо.

Окремі недільні школи спеціалізуються на одному напрямі, наприклад, на виготовленні керамічних виробів у гончарній майстерні при храмі (Храм свт. Феодосія Чернігівського, м. Київ), навчають дітей молодшого шкільного й підліткового віку прийомам

різьблення по дереву (Храм святих мучеників Адріана і Наталії, м. Київ). Позитивно те, що настоятелі храмів запрошують до роботи з дітьми талановитих педагогів з вищою і спеціальною мистецькою освітою, народних майстрів, адже такі фахівці можуть не тільки грамотно навчити дітей прийомам роботи з художніми матеріалами, а й зацікавити мистецтвом, продемонструвати власні витвори. Розширює кругозір дітей і така форма роботи, як навчально-пізнавальні екскурсії до майстерень народних майстрів, коли вихованці не тільки спостерігають увесь процес створення виробів, а й беруть активну участь у майстер-класах від фахівця. Так, у студії художньої кераміки (Свято-Вознесенський храм, м. Київ) учні виготовляють і вчать розфарбовувати вироби з глини (керівник О. Карашевич), а побачити весь цикл виробництва лаврської кераміки діти змогли під час екскурсії до керамічної майстерні Святої Успенської Києво-Печерської лаври.

У недільних школах діти мають можливість відвідувати гуртки разом із батьками, що згуртовує родину, народжує спільні інтереси та теми для обговорення. Дорослі спостерігають за діяльністю своїх дітей, вивчають їхні запити, бачать розвиток їхніх здібностей, допомагають долати труднощі. У багатьох храмах до гурткової роботи залучаються батьки дітей, які відвідують заняття недільної школи.

Значними подіями в мистецькому житті недільних шкіл є виступи дітей на заходах, присвячених релігійним святам (Різдву, Великодню та ін.), що відбуваються переважно в церквах, а також на різних майданчиках міста (школах, дитячих садках та ін.). Вихованці показують вистави, у яких поєднуються хоровий спів і театралізоване дійство (наприклад, вертеп).

Окремі храми мають професійні хори, які виконують твори українських і зарубіжних композиторів (Д. Бортнянський, С. Рахманінов, П. Чайковський, А. Ведель та ін.), тож вихованці недільних шкіл мають унікальну можливість ознайомитися з кращими зразками музичного хорового мистецтва в майстерному виконанні. Так, у Свято-Вознесенському храмі на Деміївці (м. Київ) діє хор (регент А. Вовченко), що неодноразово перемагав у Всеукраїнському конкурсі церковних хорів «Глас Печерський», є лауреатом II Міжнародного фестивалю «Глас Печерський», а молодші школярі опановують мистецтво співу в дитячому хорі (регент В. Кузнєцова).

Цікавим є досвід Храму всіх святих (м. Київ), де існує справжня мистецька галерея. Тут діють різні гуртки для дітей (іноземної мови, ліплення, малювання та ін.), проводяться свята, в яких беруть участь дитячі театральні колективи, хори, діють канікулярні програми. Галерея тіс-

но співпрацює з телевізійним каналом «Глас», журналами для дітей, які висвітлюють успіхи вихованців. Визначною подією в житті недільних шкіл став День відкритих дверей, що вперше відбувся у вересні 2011 р. на території цього храму. Відбулося нагородження педагогів – авторів книг, посібників, програм, зокрема й з мистецького виховання дітей у недільних школах, які перемогли в конкурсі навчальних праць; діяли розважальні програми для дітей різного віку, а також майстер-класи з флористики, живопису, квілінгу та ін.

Поряд із багатьма позитивними моментами в художньо-естетичному вихованні дітей у недільних школах є низка проблем і труднощів. Серед них можна назвати стихійність мистецької освіти в недільних школах; відсутність системи в навчанні дітей часто спричинена браком програм, посібників для освітньої та гурткової роботи. Не забезпечується також наступність у навчанні дошкільників і дітей молодшого та старшого шкільного віку; спостерігається неузгодженість різних напрямів роботи педагогів. Часто така діяльність залежить і від суб'єктивних причин, зокрема, від позиції адміністрації храму, можливостей та умов її здійснення в кожній конкретній церкві.

Підсумовуючи, зазначимо, що недільні школи при храмах тільки накопичують досвід у справі художньо-естетичного виховання дітей та молоді. Оскільки головною метою недільних шкіл є роз'яснення вихованцям основ церковної культури, заняття мистецького спрямування розглядаються здебільшого як пізнавально-розважальна діяльність дітей, а не як уроки глибокого вивчення мистецтва, і мають дозвілєвий характер.

Подальше вивчення цього аспекту художньо-естетичного виховання, має бути спрямоване на аналіз та ознайомлення з досвідом недільних шкіл інших регіонів України, а також храмів інших конфесій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мистецька освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу в XXI столітті : Аналітична доповідь : наук. видання / Масол Л. М., Базелюк О. В., Комаровська О. А. та ін. – К : Аура Букс, 2012. – С. 14–15.

2. Пекар І. Роль неформальної освіти в сучасному суспільстві // Режим доступу: <http://business-territory.com/articles/rol-neformalnoi-osviti-u-suchasnomu-suspilstvi>

УДК 37.086:37.014.521

ЗАНЯТТА В НЕДІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Галина Красікова

директор недільної школи «Благовіст» при Свято-Троїцькому храмі (м. Київ)

На прикладі недільної школи «Благовіст» автор розкриває, як здійснюється естетичне виховання дітей у процесі роботи навчальних курсів і гуртків, та надає фрагменти розробок практичних занять.

Ключові слова: недільна школа, заняття.

Серед багатьох недільних шкіл Української Православної Церкви м. Києва школа «Благовіст» при Свято-Троїцькому храмі має свої риси і своє бачення завдань виховання дітей, зокрема й мистецького. Створена однодумцями під керівництвом настоятеля Свято-Троїцького храму протоієрея Д. Григорака, благочинного Північно-Східного округу, доктора богословських наук, недільна школа згуртувала фахівців вищих навчальних закладів, які на основі науково-системного підходу та власного досвіду розробили програми й методики викладання предметів, естетичного виховання дітей, що здійснюється за кількома напрямками.

Навчальні курси. Покликання недільної школи – поєднувати світське та церковне життя дитини, які не

протистоять одне одному. Естетична складова як домінанта навчання пронизує майже всі навчальні курси (іконографія, біблійна історія, християнська етика, катехізис, музика і спів, декоративно-прикладне мистецтво) і спрямована на формування культури, естетичного сприймання і смаків вихованців. Уся інформація подається наочно та поєднується з музичним оформленням. Так, у богослов'ї роз'яснюється зміст і символіка храмових ікон та розписів, значення іконостаса, розміщення ікон. Вивчення понять поєднується з практичними заняттями, які відбуваються зокрема в нижньому храмі св. Димитрія Солунського (розміщеного під Свято-Троїцьким собором). Учні пізнають, що являє собою храм, яке значення мають богослужіння, таїнства, церковні обряди, як жити за